

TA'LIM JARAYONIDA O'QITUVCHILARNING KASBIY FAOLIYATIDAGI REFLEKSIYANING ILMIY-NAZARIY VA AMALIY AHAMIYATI

Xaydarov Oybek Asatullayevich
Osiyo Xalqaro Universiteti,
Pedagogika va iqtisodiyot yo'nalishi,
1-kurs magistranti.

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada ta'lim jarayonida o'qituvchilarning kasbiy faoliyatida refleksiyaning tutgan o'rni, uning ilmiy-nazariy asoslari, pedagogik faoliyat samaradorligini oshirishdagi ahamiyati hamda reflektiv yondashuvni amaliyotga tatbiq etish masalalari chuqur tahlil etilgan. Refleksiya o'qituvchining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish, pedagogik mahoratini takomillashtirish va ta'lim sifatini oshirishning muhim mexanizmi sifatida asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: refleksiya, pedagogik refleksiya, kasbiy faoliyat, pedagogik kompetensiya, reflektiv yondashuv, ta'lim sifati.

Kirish.

Bugungi kunda ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish va raqobatbardosh kadrlar tayyorlash masalalari davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan. Jamiyat taraqqiyoti, fan va texnologiyalar rivoji pedagogik faoliyatni yangicha yondashuvlar asosida tashkil etishni taqozo etmoqda. Ayniqsa, o'qituvchining kasbiy faoliyatiga qo'yilayotgan talablar ortib borayotgan bir sharoitda uning pedagogik mahorati, kasbiy tafakkuri va reflektiv faoliyati muhim ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy ta'lim konsepsiyalarida o'qituvchi faqat bilim beruvchi shaxs sifatida emas, balki ta'lim jarayonini loyihalovchi, tahlil qiluvchi va takomillashtiruvchi subyekt sifatida qaralmoqda. Shu nuqtai nazardan refleksiya pedagogik faoliyatning ajralmas tarkibiy qismi hisoblanadi. Refleksiya o'qituvchining o'z pedagogik faoliyatini ongli ravishda tahlil qilishi, erishilgan natijalarni baholashi va kelgusidagi faoliyatini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Mazkur mavzuning **dolzarbligi** shundaki, bugungi ta'lim amaliyotida ko'plab o'qituvchilar reflektiv faoliyatni yetarli darajada amalga oshirmaydi, bu esa ta'lim sifati va samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bois o'qituvchilarning kasbiy faoliyatida refleksiyaning rivojlantirish mexanizmlarini ilmiy asosda o'rganish zarur.

Maqolaning maqsadi — ta'lim jarayonida o'qituvchilarning kasbiy faoliyatida refleksiyaning tutgan o'rni va ahamiyatini ilmiy-nazariy hamda amaliy jihatdan asoslash.

Vazifalari: refleksiya tushunchasini tahlil qilish, uning pedagogik faoliyatdagi rolini ochib berish va refleksiv yondashuvni shakllantirish yo'llarini ko'rsatishdan iborat.

Refleksiya tushunchasining ilmiy-nazariy asoslari.

Refleksiya tushunchasi ilmiy adabiyotlarda turlicha talqin qilinadi. Falsafiy nuqtai nazardan refleksiya shaxsning o'z fikrlari, harakatlari va ichki holatini anglash jarayoni sifatida qaraladi. Pedagogikada esa refleksiya o'qituvchining kasbiy faoliyatini tahlil qilish, baholash va takomillashtirish jarayonini ifodalaydi.

Pedagogika fanida refleksiya o'qituvchining kasbiy o'zini anglash mexanizmi sifatida e'tirof etiladi. Ko'plab olimlar refleksiyani pedagogik mahoratning asosiy komponentlaridan biri deb hisoblaydilar. Chunki refleksiya orqali o'qituvchi o'z pedagogik faoliyatining kuchli va zaif tomonlarini aniqlaydi, kasbiy xatolarni tahlil qiladi va ularni bartaraf etish yo'llarini belgilaydi.

Ilmiy tadqiqotlarda refleksiyaning quyidagi turlari ajratib ko'rsatiladi:

shaxsiy refleksiya;

kasbiy refleksiya;

pedagogik refleksiya;

kommunikativ refleksiya.

Ushbu refleksiya turlari o'qituvchining kasbiy faoliyatida o'zaro uzviy bog'liq holda namoyon bo'ladi. Ayniqsa, pedagogik refleksiya o'qituvchining dars jarayonini tahlil qilishida muhim rol o'ynaydi.

Pedagogik refleksiyaning mohiyati va funksiyalari.

Pedagogik refleksiya o'qituvchining ta'lim jarayonidagi faoliyatini ongli ravishda tahlil qilishini anglatadi. Ushbu jarayonda o'qituvchi o'zining pedagogik qarorlari, qo'llagan metodlari va erishilgan natijalarini baholaydi. Pedagogik refleksiya quyidagi funksiyalarni bajaradi:

tahliliy funksiya;

baholovchi funksiya;

rivojlantiruvchi funksiya;

tartibga soluvchi funksiya.

Mazkur funksiyalar o'qituvchining kasbiy faoliyatini samarali tashkil etishga xizmat qiladi va pedagogik jarayonni takomillashtirishga zamin yaratadi.

Refleksiya va o'qituvchining pedagogik kompetensiyasi o'rtasidagi uzviy bog'liqligi.

Zamonaviy pedagogika fanida o'qituvchining pedagogik kompetensiyasi uning kasbiy faoliyatini samarali tashkil etishning asosiy sharti sifatida qaraladi. Pedagogik kompetensiya o'qituvchining kasbiy bilimlari, amaliy ko'nikmalari, kasbiy qadriyatlari hamda refleksiv tafakkuri majmuini o'z ichiga oladi. Ushbu kompetensiyani shakllantirish va rivojlantirishda refleksiya muhim metodologik vosita hisoblanadi.

Refleksiya o'qituvchiga o'z kasbiy faoliyatini tanqidiy baholash, pedagogik vaziyatlarni chuqur tahlil qilish va maqbul qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Aynan refleksiv faoliyat orqali o'qituvchi o'zining kasbiy salohiyatini anglaydi va uni rivojlantirish yo'llarini belgilaydi. Shu bois refleksiya pedagogik kompetensiyaning ajralmas tarkibiy qismi sifatida namoyon bo'ladi.

Pedagogik kompetensiyaning quyidagi asosiy turlari refleksiya bilan chambarchas bog'liq:

metodik kompetensiya (dars metodlarini tanlash va tahlil qilish);

kommunikativ kompetensiya (o'quvchi bilan samarali muloqot);

psixologik kompetensiya (o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish);

innovatsion kompetensiya (yangicha pedagogik yondashuvlarni joriy etish).

Refleksiya ushbu kompetensiyalarning har birini rivojlantirishga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Masalan, darsdan so'ng o'qituvchining o'z faoliyatini tahlil qilishi metodik kompetensiyaning mustahkamlaydi, o'quvchilar bilan muloqotini baholashi esa kommunikativ kompetensiyaning rivojlanishiga xizmat qiladi.

Refleksiyaning ta'lim jarayoni samaradorligiga ta'siri.

Ta'lim jarayonining samaradorligi ko'plab omillarga bog'liq bo'lsa-da, o'qituvchining refleksiv faoliyati ushbu omillar orasida alohida o'rin egallaydi. Refleksiya o'qituvchiga dars jarayonini tahlil qilish, o'quvchilarning bilimlarni o'zlashtirish darajasini aniqlash va ta'lim natijalarini baholash imkonini beradi.

Refleksiv yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayonida:

dars maqsadlari aniq belgilanadi;

ta'lim mazmuni o'quvchilarning ehtiyojlariga moslashtiriladi;

o'quvchilarning faolligi va mustaqil fikrlashi rivojlanadi;

ta'lim natijalari tizimli tahlil qilinadi.

Refleksiya orqali o'qituvchi dars jarayonida yuzaga kelgan muammolarni aniqlaydi va ularni bartaraf etish choralari ko'radi. Bu esa ta'lim sifatining oshishiga va pedagogik faoliyat samaradorligining yuksalishiga olib keladi.

O'qituvchining kasbiy rivojlanishida refleksiv faoliyatning o'rni.

Kasbiy rivojlanish o'qituvchining doimiy o'z ustida ishlashi, pedagogik tajribani boyitishi va yangi bilimlarni o'zlashtirish jarayonidir. Ushbu jarayonda refleksiya o'qituvchining kasbiy o'sishini ta'minlovchi asosiy mexanizm sifatida namoyon bo'ladi.

Refleksiv faoliyat o'qituvchiga:

o'z kasbiy faoliyatidagi yutuq va kamchiliklarni aniqlash;

pedagogik muammolarni tahlil qilish;

stressli vaziyatlarni boshqarish;

kasbiy barqarorlikni ta'minlash imkonini beradi.

Shuningdek, refleksiya o'qituvchining pedagogik ijodkorligini rivojlantiradi. O'qituvchi refleksiya orqali an'anaviy yondashuvlarni qayta ko'rib chiqadi va innovatsion metodlarni qo'llashga intiladi. Natijada ta'lim jarayoni yanada mazmunli va samarali bo'ladi.

Refleksiv yondashuvning zamonaviy ta'lim modellaridagi ahamiyati.

Zamonaviy ta'lim modellari shaxsga yo'naltirilgan, kompetensiyaviy va refleksiv yondashuvlarga asoslanadi. Ushbu modellarda refleksiya ta'lim jarayonining markaziy komponenti sifatida qaraladi. O'qituvchi refleksiya orqali ta'lim jarayonini loyihalaydi, amalga oshiradi va natijalarini baholaydi.

Refleksiv yondashuv ta'lim jarayonini individuallashtirish va differensiallashtirish imkonini beradi. O'qituvchi o'quvchilarning bilim darajasi, qiziqishlari va imkoniyatlarini hisobga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etadi. Bu esa ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

O'qituvchining refleksiv faoliyatini shakllantirish.

O'qituvchilarda refleksiv faoliyatni rivojlantirish va qo'llash quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

O'z-o'zini baholash.

O'qituvchi darsdan so'ng o'z faoliyatini tahlil qiladi: darsning reja va maqsadlariga erishilganligi, qo'llanilgan metodlarning samaradorligi, o'quvchilarning faolligi.

Shu jarayonda o'zining kuchli va zaif tomonlarini aniqlaydi.

Pedagogik kuzatuv va tahlil.

Hamkasblar bilan darslarni kuzatish va tahlil qilish.

Pedagogik kuzatuv o'qituvchiga yangi metodlarni o'rganish va sinash imkonini beradi.

O'quvchi mulohazalarini yig'ish.

Testlar, so'rovnomalar va suhbatlar orqali o'quvchilarning fikrini o'rganish.

Bu ma'lumotlar o'qituvchining pedagogik qarorlarini takomillashtirishda asos bo'ladi.

Pedagogik tajriba va innovatsiyalarni tatbiq etish.

O'qituvchi yangi pedagogik yondashuvlarni sinovdan o'tkazadi va natijalarni baholaydi.

Refleksiya jarayoni bu tajribani tahlil qilish va kelgusida rivojlantirish imkonini beradi.

Refleksiya natijalarini hujjatlashtirish.

Kuzatuv va tahlil natijalari qayd etiladi.

Bu kelgusidagi pedagogik rejalashtirish uchun ilmiy asos bo'ladi.

Xulosa.

Refleksiya o'qituvchining kasbiy faoliyatida markaziy ahamiyatga ega bo'lib, pedagogik qarorlarni ongli va samarali qabul qilishga xizmat qiladi.

Refleksiv yondashuv pedagogik kompetensiyani shakllantiradi va o'qituvchining metodik, kommunikativ va innovatsion ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Refleksiya ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi, o'quvchilarning faolligi va mustaqil fikrlashini rag'batlantiradi.

Pedagogik faoliyatda refleksiya amaliy metodlar orqali shakllantiriladi: o'z-o'zini baholash, kuzatuv, o'quvchi mulohazasi, pedagogik tajriba va hujjatlashtirish.

Zamonaviy ta'lim tizimida refleksiyani pedagogik faoliyatning ajralmas qismi sifatida keng joriy etish lozim, bu ta'lim sifatini barqaror oshirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishida refleksiyaning ilmiy va amaliy ahamiyatini aniq ko'rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullayeva M. Pedagogik mahorat asoslari. – Toshkent, 2020.
2. Karimova D. Pedagogik refleksiya va kasbiy rivojlanish. – Toshkent, 2021.
3. Zunnunov A. Zamonaviy ta'lim texnologiyalari. – Toshkent, 2022.
4. Slastenin V.A. Pedagogika. – Moskva, 2018.
5. Xodjayev B. Pedagogik kompetensiya nazariyasi. – Toshkent, 2019.
6. Shakirova F. Innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent, 2021.
7. Tursunov R. O'qituvchi kasbiy rivojlanishi. – Toshkent, 2020.
8. Pritula N. Pedagogik refleksiya nazariyasi. – Moskva, 2017.